

تاریخ عجب شیر

• امیر چهره گشا

نشر اختر

سر شناسه	چهره‌گشا، امیر، ۱۳۵۸ -
عنوان و پدیدآور	تاریخ عجب شیر / امیر چهره گشا.
مشخصات نشر	تبریز: اختر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۶۳۰ ص.: مصور.
شابک	۹-۵۰۶-۵۱۷-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا	
موضوع	عجب‌شیر
موضوع	عجب‌شیر -- تاریخ
رده بندی کنگره	DSR۲۱۰۷/ج۲ ۸۶ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	۹۵۵/۳۲۶۸
شماره کتابخانه ملی	۳۵۴۵۹۴۸

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلف بوده و ترجمه یا چاپ تمام یا بخشی از مطالب آن و نیز درج تمام یا بخشی از آن‌ها در ضمن بانک‌های اطلاعاتی و تهیه برنامه‌های رایانه‌ای یا استفاده مطالب و تصاویر در اینترنت و دیگر ابزار و ادوات، به هر نحوی، بدون اجازه قبلی مؤلف بصورت کتبی، ممنوع می‌باشد.

نشر اختر

تاریخ عجب شیر

تألیف: امیر چهره‌گشا

ناشر: نشر اختر • چاپ سهند • صحافی امین

چاپ اول ۱۳۹۳ • ۶۳۰ صفحه • قطع وزیری • ۲۰۰۰ جلد

شابک: ۹-۵۰۶-۵۱۷-۹۶۴-۹۷۸

مرکزفروش: تبریز-اول خیابان طالقانی، نشر اختر

تلفن: ۳۵۵۵۳۹۳-۰۴۱ و ۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷-۰

قیمت: ۳۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۹
فصل اول: تاریخ و زبان مردم آذربایجان، تاریخچه تشکیل اولین دولت‌های معتبر در منطقه	
الف) نام‌های آذربایجان در تاریخ.....	۱۴
ب) بررسی تاریخ اقوام ترک و تحولات زبان ترکی.....	۱۸
ج) دولت‌های تشکیل شده در آذربایجان و سرزمین‌های مجاور.....	۲۷
فصل دوم: سیمای شهرستان عجب شیر	
وضعیت جغرافیایی و اوضاع عمومی (شاخص‌های توسعه) عجب شیر.....	۳۴
وجه تسمیه عجب شیر.....	۴۲
تاریخچه تقسیمات کشوری شهرستان عجب شیر.....	۴۵
تاریخچه آموزش و پرورش مناطق شیشوان و عجب شیر.....	۵۸
آداب و رسوم مردمان عجب شیر.....	۷۰
بازی‌های محلی عجب شیر.....	۸۱

فصل سوّم: عجب شیر از نگاه سیّاحان و مورّخان

۸۶	حمداله مستوفی
۸۷	اوژن اوبن
۸۹	کلمباری
۹۰	ابن حوقل
۹۱	ژاک دومرگان
۹۱	هوگو گروته
۹۲	جرج کرزن
۹۴	راولینسون
۹۹	نادر میرزا
۱۰۲	شرف‌الدین میرزا قهرمانی
۱۰۳	میرزا علی ثقه‌الاسلام
۱۰۷	زکریا محمد بن محمود قزوینی
۱۰۷	صمد بهرنگی
۱۱۷	مظفرالدین شاه
۱۲۵	میرزا قهرمان امین لشکر

فصل چهارم: عجب شیر در گذر زمان

۱۲۸	رویین دژ عجب شیر، محل حکمرانی آق‌سنقریان
۱۳۸	ماجرای جنگ بین قوای آزادخان و فتحعلیخان افشار در روستای شیراز
۱۴۷	ماجرای حمله شیخ عبیداله نهری به عجب شیر
۱۶۶	جنبش دهقانان عجب شیر به روایت اسناد
۱۸۲	ماجرای جنگ بین نیروهای ستارخان و صمد خان شجاع‌الدوله در خانیان
۱۹۴	اسنادی از دخالت روس‌ها در امور عجب شیر

۲۰۵	اهمیت بندر دانالو در واقعه جنگ شکرپازی به سال ۱۳۰۱ش
۲۱۷	حوادث شهریور ۱۳۲۰ش و انتقال ستاد لشکر ۳ آذربایجان به عجب شیر
۲۲۹	حسینقلی خان گنجه‌ای شیشوانی و وقایع عجب شیر
۲۴۶	ظهور فرقه دموکرات آذربایجان و وقایع عجب شیر
۲۶۷	عجب شیر و وقایع انقلاب اسلامی

فصل پنجم: میراث فرهنگی و گردشگری عجب شیر

۲۹۰	آثار تاریخی عجب شیر
۳۶۴	جاذبه‌های گردشگری عجب شیر
۳۷۹	تاریخچه کشتیرانی در دریاچه اورمیه

فصل ششم: ضمائم و پیوست‌ها

۳۸۹	خاطرات حسین شاهین از دوران فرقه دموکرات آذربایجان
۳۹۷	تاریخچه وقف در منطقه عجب شیر
۴۰۷	تاریخچه گاهنامه یا تقویم در ایران
۴۲۳	وصف منطقه عجب شیر از زبان شعرا

۴۴۹	فصل هفتم: اسناد و تصاویر
-----	--------------------------

۵۵۳	فصل هشتم: بازتاب
-----	------------------

فصل نهم: منابع و فهرست اعلام

۵۶۸	منابع
-----	-------

۵۸۸	فهرست اعلام
-----	-------------

۶۲۸	Introduction
-----	--------------

پیش‌گفتار

تاریخ حکایت طولانی انسان در گذر از مرزهای حیوانیت تا برپا کردن تمدن‌های بزرگ می‌باشد. با این حال در یک جامعه پویا، نقش تاریخ از بازگویی گذشته فراتر است. جامعه پویا جامعه‌ای است که آگاهی کامل از تاریخ، هویت و ارزش‌های خود داشته باشد. آگاهی صحیح نسبت به تاریخ، اعضای یک جامعه را از هم‌پاشیدگی و اغتشاش باز می‌دارد و اهداف انفرادی را حول محور یک هدف جمعی واحد مصروف به کار و فعالیت درمی‌آورد و این باعث پیشرفت و موفقیت‌های عظیم می‌گردد که به طور انفرادی کسبشان امکان‌پذیر نیست. آگاهی از گذشته انسان را قادر به تجزیه و تحلیل رویدادهای آتی خواهد ساخت. تاریخ صرفاً برای به یاد داشتن گذشته نیست بلکه یکی از اهداف مهم این علم، کارکرد آن در جهت اعتلای فرهنگ و تمدن‌سازی و حفظ هویت و ارزش‌های مردمی است که به آن تعلق دارند. به عبارت دیگر تاریخ وسیله‌ای است که می‌توان با آن هویت و فرهنگ خود را قوی‌تر ساخته و جامعه را به سوی آینده‌ای هدایت کرد که با تاریخ، هویت و ارزش‌های واقعی سازگار باشد. با توجه به این نقش و اهداف علم تاریخ در جامعه بشری، در طول سالیان متمادی، تمدن‌های باستانی با نقش و جای مهم دوران اقتدارشان بر الواح گلی، صخره‌ها و پوست حیوانات تا حدودی توانسته‌اند بخشی از تاریخشان را به نسل‌های بعدی انتقال دهند. در سال‌های اخیر نیز موزه‌ها و پژوهشگران به فراخور بضاعت علمی و امکاناتشان نقشی بی‌بدیل در پویایی این علم ایفا کرده‌اند. از جمله آثاری که در مورد معرفی و شناسایی تحولات سیاسی - اجتماعی مناطق مختلف توانسته‌اند گام‌های مؤثری بردارند، نگارش تاریخ شهرستان‌های مختلف کشور می‌باشد. اهمیت این آثار در سوق دادن مخاطب به درک بهتری از تحولات کشور است. بر همین اساس و با توجه به عشق و علاقه وافر که به زادگاهم داشتم بر آن شدم تا اندک تحقیقاتم در مورد تاریخ و مسایل مختلف آن را به صورت مجموعه‌ای، منتشر نمایم. این کار نخستین بار در سال ۱۳۸۹ ش با انتشار کتابی با عنوان «عجب شیر در گذر زمان» انجام پذیرفت و بازخوردهای مختلفی بین اهالی

قلم و پژوهشگران داشت. ذوق و اشتیاق همشهریان برای آگاهی از تاریخ منطقه نیز مزید علت شد تا پس از وقفه‌ای کوتاه بتوانم کتاب جامع‌تری بر اساس اسناد و مدارک موجود، تقدیمشان کنم. در باب تاریخ و تمدن اکثر شهرهای کشور، صدها کتاب و مقاله چاپ شده ولی متأسفانه تا به حال کتابی در خور شأن منطقه تاریخی عجب شیر نوشته نشده است. از آنجا که تنها شور و اشتیاق شخصی و تشویق دوستان و پژوهشگران علم تاریخ در نگارش این اثر دخیل بوده و با توجه به اینکه بضاعت علمی و تخصصی اینجانب در آن حد نیست که بتوانم مجموعه‌ای عاری از هر گونه عیب و نقص تقدیم علاقمندان بنمایم لذا اولین قدم را در تهیه اثری که حاوی بخشی از اطلاعات مربوط به اوضاع طبیعی، سیاسی، فرهنگی و ... شهرستان عجب شیر باشد برداشته و امیدوارم با کمک و راهنمایی اساتید و مخاطبان عزیز، بتوانم در سال‌های آتی نیز مجموعه‌ای کامل و در خور نام عجب شیر مهیا نمایم. مطالبی که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته عبارتست از اطلاعات مهمی در مورد اوضاع طبیعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی منطقه که با استفاده از کتاب‌های متعدد و مختلف مدون دوباره وقایع آذربایجان و شهرستان عجب شیر، خاطرات معمرین و اهالی و نیز تصاویر و اسنادی که مربوط به منطقه می‌باشند، گردآوری شده است. قبل از هر چیز لازم می‌دانم که با توجه به وقوع رویدادهای مختلف در مناطق آذربایجان، برای مبهم نبودن برخی مسایل تاریخی مجبور بودم ذهن خواننده را متوجه تاریخ عمومی آذربایجان نمایم تا رویدادی و حتی شخصیتی تاریخی بدون آشنایی قبلی خوانندگان وارد تاریخ منطقه عجب شیر نگردد، سپس به بررسی آن وقایع در منطقه مورد بحث (شهرستان عجب شیر) بپردازیم. (به عنوان مثال ماجرای حمله شیخ عبیدالله نهری به آذربایجان و مناطقی از عجب شیر، فتنه اسماعیل سمیتقو، ماجرای جنگ خانیان در جریان انقلاب مشروطه، وقایع دوران پیروزی انقلاب اسلامی و ...) در فصل اول تاریخ و زبان مردم آذربایجان، تاریخچه تشکیل اولین دولت‌های معتبر در منطقه مورد بررسی قرار گرفته است. فصل دوم به اوضاع عمومی شهرستان عجب شیر از جمله مشخصات جغرافیایی و اوضاع طبیعی، وضعیت شاخص‌های توسعه (کشاورزی، صنعت و معدن، شبکه‌های زیر بنایی،

آموزش و پرورش)، تاریخچه فرهنگ و نیز آداب و رسوم مردم منطقه اختصاص دارد. فصل سوم دیدگاه‌ها و نوشته‌های مورّخین و سیّاحان مشهوری چون اوژن اوبن، ابن حوقل، زکریا بن محمّد بن محمود قزوینی، ژاک دمورگان، هوگو گروته، جرج کرزن، راولینسون، نادر میرزا، ثقه الاسلام، مظفرالدین شاه، صمد بهرنگی و ... در مورد منطقه عجب شیر می‌باشد. فصل چهارم مربوط به مهم‌ترین رویدادهای تاریخی کشور است که در منطقه روی داده است. حوادث و وقایعی چون روین دژ عجب شیر محل حکمرانی آق‌سُئُریان، جنگ فتح‌علیخان افشار با آزاد خان افغان در محل روستای شیراز، ماجرای حمله شیخ عیبدالله نه‌ری به عجب شیر به سال ۱۲۹۷ ق، جنبش دهقانان عجب شیر (در عصر قاجار و پهلوی)، جنگ صمدخان شجاع‌الدوله با نیروهای ستّارخان در روستای خانیان، اسنادی از دخالت‌های روس‌ها در امور عجب شیر در دوران جنگ جهانی اول، اهمّیت بندر دانالو در واقعه جنگ شکرپازی به سال ۱۳۰۱ شمسی، حوادث شهریور ۱۳۲۰ ش و ورود متفقین به منطقه، قیام حسینقلی‌خان شیشوانی به سال ۱۳۲۰ ش، پیدایش و ظهور فرقه دموکرات آذربایجان بین سال‌های ۲۵-۱۳۲۴ ش و بالاخره وقایع سال‌های ۱۳۵۷ ش و نقش مردم عجب شیر در پیروزی انقلاب اسلامی که به صورت مستند و واقع گرایانه با جریان‌های تاریخی مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل پنجم نیز به مسأله میراث فرهنگی و پتانسیل‌های موجود در صنعت گردشگری منطقه اشاره شده است. با توجه به وجود بیش از یک صد اثر تاریخی ثبت شده شهرستان عجب شیر در فهرست آثار ملی کشور، معرفی کامل این آثار و گردشگاه‌های موجود در منطقه، خود مجموعه‌ای مجزا می‌طلبد که در این فصل از کتاب فقط بخشی از این میراث فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری معرفی شده است. فصل ششم ضماّم و پیوست‌ها می‌باشد که در آن به موضوعات مختلفی از جمله خاطرات، تاریخچه وقف در منطقه عجب شیر، تاریخچه گاهنامه یا تقویم در ایران (با نگاهی به شرح حال و فعالیت‌های علمی استاد یدالله مریخی، منجم‌باشی عجب شیری) و وصف عجب شیر از زبان شعرا اشاره شده است. فصل هفتم کتاب نیز با عنوان اسناد و تصاویر، حاوی بخشی از اسناد و تصاویر تاریخی مرتبط با مطالب کتاب می‌باشد که در این فصل گنجانده شده

است. فصل هشتم با عنوان بازتاب، نمونه‌هایی از نظرات، انتقادات و پیشنهادات برخی محققان و نویسندگان درباره کتاب «عجب شیر در گذر زمان» می‌باشد که به منظور آشنایی همشهریان و علاقمندان تاریخ منطقه با نوع نگرش نویسندگان و پژوهشگران آذربایجانی در مورد اثر فوق، در این قسمت آورده شده و فصل پایانی کتاب نیز به فهرست منابع و نمایه (اشخاص و جای‌ها) اختصاص داده شده است. امید است اثر حاضر مورد استفاده و پسند علاقمندان به تاریخ منطقه واقع شود. ناگفته پیداست که این پژوهش در حدّ توان نگارنده انجام یافته است و قطعاً بدون عیب و نقص نخواهد بود. به همین منظور نظرات و پیشنهادات خوانندگان به موضوعات مطرح شده در چاپ‌های بعدی راهگشا خواهد بود. در پایان بر خود وظیفه می‌دانم از مسئولین و کارکنان تمام نهادها و سازمان‌های شهرستان عجب شیر، مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، مرکز اسناد کتابخانه ملی ایران، مرکز اسناد شمال غرب کشور و نیز مسئولین کتابخانه‌های تخصصی استانداری استان‌های آذربایجان شرقی و غربی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی آذربایجان شرقی، تربیت، شهریار، نبی اکرم (ص) و مرکزی تبریز، علاقه‌مندان طباطبایی و شهید باهنر اورمیه همچنین از تک تک دوستان و سروران عزیزی که در تهیه و ارائه برخی اسناد و منابع در این امر مشوق اینجانب بودند که ذکر نامشان موجب تطویل و احیاناً از قلم افتادن نام عزیزی سبب رنجش خواهد بود، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

امیر چهره گشا

خرداد ۱۳۹۳ - تبریز